

Igor BIZJAK

Mobilnost funkcionalno oviranih oseb v objektih pravosodnih organov

Časovni okvir projekta: 1. 11. 2019–30. 6. 2021 (20 mesecev)

Financiranje projekta

Projekt je bil pridobljen na razpisu za ciljnoraziskovalne programe v letu 2019 in ga 50-odstotno financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in 50-odstotno Ministrstvo za pravosodje.

Izhodišča projekta

V izhodiščih razpisa za temo »Mobilnost funkcionalno oviranih oseb v objektih pravosodnih organov s celostnim pregledom objektov in zunanjih površin ter oblikovanjem sistemskega pristopa s primeri idejnih rešitev za ureditev parkirišč in sanitarnih prostorov« je zapisano, da je treba preveriti dostopnosti brez ovir za osebe z različnimi invalidnostmi do objektov pravosodnih organov v lasti RS in predlagati sistemske rešitve za odpravo ovir, če so te prepoznane.

Naloga ima tehnološka in družboslovna izhodišča. Osnovne pravice za izenačevanje možnosti izhajajo iz Ustave RS, kjer je zapisano, da so v Republiki Sloveniji »... [V]sakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino« Področje enakih možnosti in nediskriminacije invalidov pa urejajo tudi ti pravni dokumenti:

- Konvencija o pravicah invalidov,
- Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI),
- Zakon o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI).

Konvencija Združenih narodov o pravicah invalidov s strani Evropske skupnosti določa številne pravice in svoboščine, do katerih so upravičeni invalidi, med drugim tudi dostop do sodnega varstva, prepoved diskriminacije pred državnimi organi, organi državne in lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil in služb ter enakopravno sodelovanje v postopkih.

V projektu so obravnavane funkcionalno ovirane osebe, ki jih v projektu opredeljujemo tudi kot osebe z oviranostmi, invalidi ali ranljive skupine. Funkcionalna ovirana oseba je zelo širok pojem, pod to definicijo se namreč uvrščajo tudi starejše osebe, majhni otroci, nosečnice in vse, ki so trajno ali začasno funkcionalno ovirani. V projektu bodo zaradi specifičnosti potreb posebej obravnavani trije splošno priznani tipi invalidnosti: slepota in slabovidnost, gibalna oviranost, gluhost in naglušnost.

Naloga zakonodajno sovпада s Pravilnikom o univerzalni graditvi in uporabi objektov, ki definira univerzalno graditev in uporabo objektov, dostopno vsem ljudem, in graditev prilagodljivih objektov.

Trenutno stanje v Sloveniji je tako, da vsa sodišča in drugi pravosodni objekti

oziroma poslovni prostori ne zagotavljajo popolne fizične dostopnosti invalidnim osebam, kar vključuje parkirno mesto za invalide v neposredni bližini objekta, dostop na celotni poti od parkirnega mesta ali postajališča javnega potniškega prometa do objekta (zunanjí dostop), vstop v objekt ter dostop do sodnih dvoran in drugih javnih prostorov, ki jih obiskovalci lahko uporabljajo (javne sanitarije za gibalno ovirane osebe in druge površine).

Do danes je le manjši del vseh pravosodnih objektov primeren za mobilnost oviranih oseb, kar pomeni, da se morajo osebe z oviranostmi zapeljati drugam, tudi v druga mesta ali naselja. S tem se jim poleg njihove oviranosti še dodatno oteži mobilnostni proces premikanja in ostajajo odvisni od soljudi, pogosto prostovoljcev, kar je v nasprotju s Konvencijo o pravicah invalidov, ki poudarja samostojnost invalidnih oseb.

Naslednji korak za popolno dostopnost oviranih oseb so zaradi specifičnosti njihovih potreb posebne pravice v sodnih postopkih in obravnavah za enakopravno sodelovanje v postopkih. To je mogoče izvesti z uporabo določenih storitev, ki se že zagotavljajo (npr. tolmačenje v znakovni jezik za gluhe in naglušne, prilagojene tehnike pisanja in branja za slepe, slabovidne ali gluhoslepe, na primer z brajico, povečanim črnim tiskom, zvokom ali elektronsko obliko), vendar je treba poskrbeti za večje informiranje in ozaveščanje ciljnih skupin ter jih povezati s komunikacijo glede zagotavljanja dostopnosti obravnavanih objektov.

Namen, cilji in vsebina projekta

Cilji projekta izhajajo iz razpisa teme in so:

- omogočiti pogoje za mobilnost in vključevanje ranljivih, funkcionalno oviranih oseb kot enakopravnih pripadnikov družbe;
- zagotoviti kakovostne storitve pravosodnih organov za vse državljane ne glede na morebitno funkcionalno oviranost;
- pridobiti predloge sistemskega reševanja problematike, primerne tudi za druge javne objekte.

Cilj projekta je med drugim tudi standardizirati sistemski pristop univerzalnega načrtovanja in oblikovanja za vse na primerih pravosodnih objektov s pomočjo različnih arhitekturnih in mobilnostnih rešitev. Tako se lahko zagotovijo invalidom prijazna sodišča in drugi pravosodni objekti, raziskan sistemski pristop pa prenese tudi v druge javne prostore. Raziskava bo opravljena na osnovi priprave metodologije ocenjevanja dostopa, metodologije popisa in izvedbe popisa ovir za dostopnost oseb z različnimi invalidnostmi do objektov pravosodnih organov. Na podlagi popisa ugotovljenih ovir bo izdelan akcijski načrt (priročnik), v katerem bo predstavljen način prepoznavne ovire, njena klasifikacija, na podlagi te pa prikaz njene rešitve in načina izvedbe oziroma odstranitve ovire.

Če je prostor načrtovan in oblikovan za invalide, je primeren prav za vse uporabnike prostora. S temi besedami hočemo postaviti temelje univerzalnega oblikovanja, ki ga želimo doseči v okviru projekta.

V ZDA je paraplegik leta 2004 tožil državo, ker mu je bil onemogočen dostop do sodne dvorane. Rezultat tožbe je bil, da so morala vsa sodišča v ZDA omo-

gočiti dostop osebam z invalidnostjo z namestitvijo ramp za invalidske vozičke, posebnih dvigal, primernih sanitarij in drugih modifikacij (Gray, 2004).

V 26. členu Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (Uradni list Evropske unije 2010/C 83/02) Evropska unija priznava in spoštuje pravico invalidov do ukrepov za zagotavljanje njihove samostojnosti, socialne in poklicne vključenosti ter sodelovanja v življenju skupnosti. Evropski akcijski načrt 2006–2007 o položaju invalidnih oseb v Evropski uniji si v svojem tretjem operativnem cilju zastavlja izboljšanje dostopnosti za vse, ki se povezuje z načelom »Oblikovanje za vse«. Načelo zagovarja oblikovanje produktov in okolja tako, da lahko produkte in dostop do grajenega uporabljajo vsi ljudje do največje možne mere, brez potreb po posebnem oblikovanju in prilagoditvah grajenega okolja (Hanson, 2005). Pravica do dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij se v Evropski uniji nanaša na pravico invalidov do socialne vključenosti in zagotavljanja enakih možnosti in na standardizacijo na področju prostorske zakonodaje.

Generalni sekretar OZN je aprila 2018 sprožil postopek za izdelavo politike, strategije, akcijskega načrta in okvira odgovornosti OZN za krepitev dostopnosti in vključevanja pravic invalidov (internet 1). Strategija med drugim vključuje tudi participacijo vseh oseb z invalidnostjo pri pripravi politik in načel »oblikovanja za vse« ter dostopnosti pri oblikovanju vseh svojih politik in programov.

Odpravljanja ovir in omogočanje dostopnosti za osebe z invalidnostjo se lotevajo tudi drugod po svetu. Lep primer je oblikovalski priročnik za okolje brez ovir iz Libanona (internet 2). V njem je z besedilom in skicami nazorno predstavljeno, kako se lotiti načrtovanja elementov cestne opreme, pešpoti,

parkirišč in drugih elementov, ki omogočajo lažjo dostopnost osebam z invalidnostjo. Na strani avstralske komisije za človekove pravice je objavljen dokument s primeri dobre prakse in navodili za izboljšanje dostopnosti za vse osebe z invalidnostjo (internet 3). Dokument ni tako specifičen kot libanonski, saj ne vsebuje načrtov za izdelavo klančin in drugih elementov za dostopnost, prinaša pa kratke nasvete, na primer, kaj vse je treba upoštevati, da so prostori dostopni za gibalno ovirane osebe, kako ravnati s psi vodniki za slepe in slabovidne osebe, kako omogočiti dostop osebam na vozičkih, kako urediti spletne strani, da so dostopne za gluhe in gluhoneme ter slepe in slabovidne, kako komunicirati z osebami z invalidnostjo ipd. Med drugim dokument vsebuje tudi primere pritožb, do katerih lahko pride, če dostopnost ni urejena tako, da bi bila omogočena vsem osebam z invalidnostjo. Če pogledamo področje pravosodja, je na spletu mogoče najti tudi različna priporočila, standarde in smernice za oblikovanje sodnih poslopij in dvoran, ki pri načrtovanju upoštevajo tudi potrebe oseb z različnimi oblikami invalidnosti (internet 5, 6, 7 in 8).

V Sloveniji je Vlada Republike Slovenije leta 2005 sprejela Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide (Uradni list RS, št. 24/05). Usmeritve imajo sedem ciljev s konkretnimi ukrepi, njihovimi izvajalci in roki za izvedbo ciljev. Že prva točka prvega cilja govori o odpravljanju grajenih in komunikacijskih ovir v obstoječih objektih v javni rabi in na javnih površinah. Ukrepi, ki jih v ta namen predvidevajo Nacionalne usmeritve, so:

- dosledno upoštevanje Zakona o urejanju prostora (ZUreP-2), Gradbenega zakona (GZ), Pravilnika o univerzalni graditvi in uporabi objektov in Slovenskega standarda za gradnjo objektov,

- priprava terminskih načrtov za odpravljanja grajenih in komunikacijskih ovir pri obstoječih javnih zgradbah in površinah,
- izdelava projektne naloge, projektne rešitve in izvedba sanacije objektov za izvedbo ukrepov.

Na spletni strani Evropske agencije za osnovne pravice (internet 4) je bilo leta 2014 objavljeno poročilo o obveznih standardih za dostopnost javnih objektov po evropskih državah. Poročilo izhaja iz Evropske strategije o invalidnosti in v njem je navedeno, da za Slovenijo niso uspeli pridobiti podatkov o sprejetih standardih na tem področju. Slovenija je leta 2011 sprejela standard ISO 21542:2011 – Gradnja stavb – Dostopnost in uporabnost grajenega okolja, ki je bil iz angleščine preveden v slovenščino leta 2015.

Grajeno okolje moramo prilagajati in načrtovati v korist funkcionalno oviranih ljudi (Vovk, 2000), pri tem pa ne smemo pozabiti tudi na dostopnost do objektov oziroma varno multimodalno mobilnost oseb v urbanem okolju. V življenju invalidov so pripomočki za mobilnost izjemno pomembni, brez njih si danes ni mogoče zamišljati samostojnega in varnega življenja in dela oseb z različnimi oviranostmi. Nove rešitve temeljijo na razvoju novih metod in uporabi novih tehnologij (IKT in druge). S pripomočki želimo zapolniti vzel na področju posamezne invalidnosti (npr. senzorne ali fizične oviranosti).

Izboljšati mobilnost in navigacijo za posamezno skupino invalidov pomeni pripraviti nove tehnološke sisteme in rešitve (podatki, platforma, navodila), npr. za slepe osebe (Virtanen & Koschinen, 2004). Razvoj pametnih mest vključuje vse svoje prebivalce in razvija »pametno mobilnost« tudi za osebe z oviranostmi, npr. navigacijo pešcev v mestu (Dawidson, 2009), mestni prevoz

(prilagojeni mestni avtobusi) in varne koridorje brez ovir, npr. za gibalno ovirane osebe. Rešitve vključujejo združevanje več različnih strokovnih področij: baze podatkov za navigacijo, IKT-tehnologije, uporabniško izkušnjo interneta stvari (Internet of Things), uporabo pametnih telefonov in navigacijskih platform (npr. Trekker).

Sodelavci Urbanističnega inštituta RS in Geodetskega inštituta so na temo preverjanja dostopnosti javnih objektov brez ovir za vse vrste invalidnosti napisali kar nekaj člankov in monografij (Vovk, 2000; Sendi in Kerbler, 2009; Žolgar, Šprohar in Rener, 2010; Vodeb in Bračun Sova, 2011; Rener, Šprohar in Žolgar, 2011; Sendi in ostali, 2012; Rener, Babič, Demšar in Kete, 2012; Sendi, 2014; Demšar in Rener, 2018). Urbanistični inštitut je na tem področju sodeloval v kar nekaj projektih in razvil orodja, temelječa na veljavnih standardih za dostopnost objektov, s katerimi je mogoče preveriti, ali so objekti dostopni za gibalno ovirane, slepe in slabovidne ter gluhe in naglušne osebe.

V lanskem letu je Ministrstvo za okolje in prostor izdalo priročnik *Strateško načrtovanje dostopnosti*, namen katerega je pospešiti in razširiti uvajanje dobrih rešitev dostopnosti s predstavitvijo koncepta strateškega načrtovanja dostopnosti (Albreht in Zapušek Černe, 2018).

Iz predstavljenega je mogoče ugotoviti, da se težav z dostopnostjo oseb z različnimi vrstami invalidnosti javnih objektov, med katere spadajo tudi objekti pravosodnih organov, zavedajo vse institucije in da so zanje sprejeti tudi primerni akti na ravni OZN in EU ter tudi na ravni Slovenije. Uresničevanje teh zavez pa poteka počasneje, kot je zapisano v aktih. Izdelane so že določene rešitve za ugotavljanje dostopnosti, nimamo pa univerzalnih rešitev ali akcijskega podrobnega načrta za odpravljanje teh

težav z upoštevanjem posebnosti že zgrajenih objektov, še posebej takih, ki so kulturno in spomeniško zaščiteni.

Vsebina posameznih sklopov projekta (delovni paketi)

Projekt bo razdeljen v štiri delovne pakete. V prvem delovnem paketu se bo vzpostavila metodologija za ocenjevanje zunanje in notranje dostopnosti. Hkrati se bodo določili kazalniki za ugotavljanje primernosti objekta za dostopnost funkcionalno oviranih oseb na podlagi izdelane metodologije za ocenjevanje zunanjega in notranjega dostopa do objektov pravosodnih organov. V drugem delovnem paketu se bo izdelala metodologija popisa dostopnosti ter izvedel popis izbranih objektov za ugotavljanje zunanje in notranje dostopnosti za vse vrste invalidnosti. Za prikaz rezultatov popisa bo izdelan spletni pregledovalnik popisanih objektov. Na podlagi popisa objektov bodo v tretjem paketu popisani objekti ter izdelan predlog potrebnih rešitev za odpravljanje ovir in s tem omogočanje dostopnosti za vse vrste invalidnosti. Diseminacija rezultatov projekta in izvedba izobraževalnih delavnic »Kako se lotiti prenove?« za predstavnike pravosodnega ministrstva pa sta predvideni v zadnjem četrtem delovnem paketu.

Delovni paketi so naravnani tako, da rezultati dejavnosti tvorijo končen rezultat, ki je akcijski načrt (priročnik), v katerem bodo predlagane izvedbe arhitekturnih in mobilnostnih rešitev za klasificirane ovire, ki so bile zaznane ob popisu dostopnosti oseb z različnimi invalidnostmi do objektov pravosodnih organov. V akcijskem načrtu bo predstavljen tudi način prepoznavanja ovir, njena klasifikacija, na podlagi te pa prikaz njene rešitve in načina izvedbe oziroma odstranitve ovir.

Partnerji v projektu

V projektu sta partnerja Urbanistični inštitut Republike Slovenije in Geodetski inštitut Slovenije.

Vodja projekta je dr. Igor Bizjak, univ. dipl. inž. arh., zaposlen na Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije.

Z Urbanističnega inštituta Republike Slovenije sodelujejo pri projektu še ti sodelavci:

- dr. Richard Sendi, dipl. inž. arh.,
- dr. Sabina Mujkić, univ. dipl. inž. geod.,
- Nina Goršič, univ. dipl. inž. arh.

Z Geodetskega inštituta Slovenije pa pri projektu sodelujejo ti sodelavci:

- dr. Dalibor Radovan, univ. dipl. geod.,
- mag. Roman Rener, univ. dipl. inž. geod.,
- Maja Baloh, mag. inž. kraj. arh.,
- Jani Demšar, mag. oblik.

Dr. Igor Bizjak, univ. dipl. inž. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije
E-pošta: igor.bizjak@uir.si

Viri in literatura

Albrecht, A., in Zupšek Černe, A. (2018). *Strateško načrtovanje dostopnosti*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.

Dawidson, E. (2009). *Pedestrian Navigation in Stockholm, How Local Data Together with Advanced Positioning Techniques Can be Used for Detailed Routing*. Proceedings of the 16th ITS World Congress, Stockholm, Švedska.

Demšar, J., in Rener, R., (2018). *Kranj: karta dostopnih lokacij za gibalno ovirane osebe [map of locations accessible to people with disabilities]*. Kranj, mestna občina.

Gray, R. J. Jr. (2004). *Access to the Courts – Equal Justice for All. An Electronic Journal of the U. S. Department of State – Issues of Democracy*. Dostopno na: <http://Usinfo.state.gov/journals/journals.htm>, preneseno 24. 6. 2019.

Hanson, J. (2005). *The housing and support needs of adults aged 18–55 with impaired vision: A good practice guide* (online). University College London, The housing corporation. Thomas Pocklington Trust.

Internet1: https://www.un.org/development/desa/disabilities/wpcontent/uploads/sites/15/2019/03/UNDIS_20-March-2019_for-HLCM.P.pdf, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 2: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 3: <https://www.humanrights.gov.au/our-work/disability-rights/publications/accessall-improving-accessibility-consumers-disability>, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 4: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/indicators-right-political-participation-people-disabilities/building-standards>, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 5: https://consult.justice.gov.uk/digital-communications/transforming-court-tribunalestate/supporting_documents/hmctsstrategyapproachconsultation.pdf, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 6: https://www.humanics-es.com/design_std_us_courts.pdf, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 7: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/801391/Court_and_Tribunal_Design_Guide_-_Public_v1.1_-_Combined.pdf, preneseno 24. 6. 2019.

Internet 8: <https://www.access-board.gov/attachments/article/432/report.pdf>, preneseno 24. 6. 2019.

Sendi, R., Bizjak, I., Goršič, N., Kerbler, B., Mujkić, S., Nikšič, M., in Tominc, B. (2012). *Spletni vodnik za invalide in tehnično orodje za ocenjevanje dostopnosti objektov v javni rabi*. Urbani izziv, strokovna izdaja.

Rener, R., Babič, U., Demšar, J., in Kete, P. (2012). *Izdelava taktilnih kart za slepe in slabovidne osebe v mestu Maribor*. Ljubljana, Geodetski inštitut Slovenije.

Rener, R., Šprohar, L., in Žolgar, I. (2011). *Analysis of mobility and aids for persons with visual impairment in Slovenia*. V: Glumbić, N., in Vučinić, V. (ur.). *Zbornik radova/Proceedings, 5. mednarodni naučni skup Specijalna edukacija i rehabilitacija danas*, Zlatibor, 24.–27. septembar 2011. Beograd, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, str. 360–367.

Sendi, R. (2014). *Socialna inovacija za boj proti diskriminaciji oseb z oviranostmi v grajenem okolju*. Urbani izziv, letnik 25, št. 2, str. 48–57.

Sendi, R., in Kerbler, B. (2009). *Invalidi in dostopnost: kako uspešni smo v Sloveniji pri odstranjevanju in preprečevanju grajenih in komunikacijskih ovir?* Urbani izziv, letnik 20, št. 1, str. 5–20.

Virtanen, A., in Koschinen, S., (2004). *NOPPA – Navigation and Guidance System for the Blind*. Proceedings of the 11th ITS World Congress, Nagoya, Japonska.

Vovk, M. (2000). *Načrtovanje in prilagajanje grajenega okolja v korist funkcionalno oviranim ljudem*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Vodeb, V., in Bračun Sova, R. (2011). *Muzeji, javnost, dostopnost*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Žolgar, I., Šprohar, L., in Rener, R. (2010). *Social identity and perception of visually impaired*. V: Kovačević, J., in Vučinić, V. (ur.). *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman [Disabilities and disorders: phenomenology, prevention and treatment]*. Edicija Radovi i monografije. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, zv. 1, str. 511–524.